

A TÖRTÉNELMI SZEMINÁRIUM A FŐISKOLÁN

I. Bevezető áttekintés

A felszabadulást megelőzően a magyarországi egyetemeken és a szegedi tanárképző főiskolán az a szemináriumi rendszer volt érvényben, amelyet az akkori VKM 1931-ben vezetett be. Ennek értelmében a szemináriumi foglalkozások két típust alkottak: az I. és II. éves hallgatók az ún. prosezemináriumokon, a magasabb évfolyamok hallgatói szemináriumokon vettek részt. A történelmi tárgyú prosezemináriumok egy részében forráselemzés folyt, másik részében pedig egy-egy tudományos művet dolgoztak fel, annak egyes fejezeteit egyes hallgatók között szétosztva. A szorosabb értelemben vett szemináriumi munka — amely a mi szakszemináriumainknak felel meg — a prosezemináriumokhoz képest átmenet nélküli, ugrásszerű minőségi változást jelentett. A szemináriumokon a hallgatók készülő szakdolgozataikat mutatták be, vagy pedig a professzor irányítása alatt annak szűkebb kutatási területéből készítettek dolgozatokat

Mindebből már kiderül ennek a szemináriumi rendszernek két legfőbb fogyatkozása. Az egyik az, hogy egyáltalán nem mozdította elő a szeminárium tagjainak közös munkáját. A szemináriumi dolgozat tárgyából csupán a dolgozat készítője készült fel és semmilyen szervezeti feltétele nem volt annak, hogy élénk és színvonalas vita alakuljon ki. Másfelől a szemináriumok pusztán a szakmai képzés céljait szolgálták, anélkül, hogy az egész csoportra irányuló nevelői cél bármilyen formában érvényesült volna.

A szemináriumi foglalkozásoknak ez a rendszere volt érvényben az 1948/49 tanévig, az egyetemi reform életbe lépéséig. A reformnak egymást követő intézkedései, de még inkább az oktatás gyakorlati szükségletei a szemináriumi munkát gyökeresen megváltoztatták. Amiként az előadások általában kimerültek meghatározott tárgyi ismeretek átadásában, úgy a szemináriumok feladata is ezeknek a készen nyújtott ismeretek ellenőrzésére, begyakorlására, rögzítésére, jobbik esetben elmélyítésére és bizonyos fokú kiegészítésére szorítkozott. E te-

kintetben a főiskolák és egyetem között nem volt lényeges különbség. A puszta számonkéréstől kezdve, egy-egy, az előadáson felmerült kérdés megvitatásán, vagy a kötelező irodalom megbeszélésén keresztül a szemináriumok eljuthattak az ún. kiselőadások formájáig — mivel azonban a referátumok és kiselőadások is csupán az előadások anyagát ismételtették, tartalmukban egyaránt anyagkövetők voltak. A viták is, kellő ténybeli ismeretek híján, elvont ideologizálásba fulladtak. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ezek a módszerek a *maguk idejében* bizonyos fokig hasznosak voltak, talán nélkülözhetetlenek is. Akkor a felsőoktatás fő feladata a gyenge előképzettséggel rendelkező nagyszámú hallgatóságnak megfelelő szakmai minimummal való ellátása volt — s az anyagkövető szeminárium ennek adekvát módszere. Amikor tehát a Központi Vezetőségnek az oktatással kapcsolatos határozata, s az OM ennek értelmében kiadott rendeletei értelmében a szemináriumi módszereket is gyökeres revíziónak vetettük alá, nem csupán új pedagógiai felismerés vezetett, hanem az a tény, hogy a felsőoktatás új feladatai új módszerek bevezetését is követelik meg.

Mind emellett, fontosnak tartom annak nyomatékos megállapítását, hogy az 1948—1953 között alkalmazott módszerekkel való szakítás semmiképpen nem jelentheti a régebbi módszerekhez való visszatérést, még azzal a fenntartással sem, hogy a régihez hasonló módszerek gyökeresen eltérő eszmei-politikai tartalomhoz kapcsolódjanak. Nem mondhatunk le azokról a tagadhatatlan értékekről, amelyeket a reform utáni szemináriumi rendszer jelentett. Nevezetesen nem térhetünk vissza a szemináriumok olyan formájához, amely kizárólag egyéni referátumokra alapozódnék a közösség rendszeres és széleskörű bevonása nélkül. És nem mondhatunk le arról az erőteljes politikai-ideológiai nevelésről, amelynek meggyőződéssünk szerint a szeminárium az egyik legfontosabb színtere. És végül, — legalább is kezdeti fokon — nem mondhatunk le arról, hogy a szeminárium az egész csoport folyamatos tanulását és bizonyos mértékben ennek ellenőrzését is szolgálja.

Az új típusú szemináriumi formák kialakításában alapvető útmutatást nyújt az OM 4. sz. *Módszertani levele*: „*A szemináriumvezetés módszerei*”. A *Módszertani levél* meghatározza a felsőoktatási szeminárium célját is az önálló tudományos vizsgálódás és az alkotó munka módszereinek elsajátításában”. Ezzel teljesen összhangban állapítja meg Csukás István „*Irányelvek a pedagógiai főiskolák hároméves képzéséhez*”¹ című, programmatikus jellegű tanulmányában a főiskolák továbbfej-

leszű gyakorlati foglalkozásainak (beleértve a szemináriumokat is) célját. Ezen az alapon szögezi le az idézett cikk, hogy az anyagkövető, visszakérdező szemináriumoknak a hároméves főiskolán nincs helyük". Ugyanez a cikk helyteleníti azt is, ha a szemináriumok pl. magyar irodalomtörténetből — ami ugyanúgy vonatkozik a történelemre is — a kötelező irodalom pusztán megbeszélésére szorítkoznak. Mindezekkel az útmutatásokkal egyet kell értenünk. A gyakorlat azonban az egyes tárgyak ill. tudományterületek szemináriumvezetésében olyan sajátos kérdéseket vet fel, amelyek megoldása alapján bizonyos területeken pontosabban kell kidolgozni, esetleg kiegészíteni, bővíteni vagy módosítani a *Módszertani Levél*-nek és *Csukás István* cikkének általános útbaigazításait. Ezt a feladatot a történelmi szemináriumra vonatkoztatva óhajtja elvégezni vagy legalább is előkészíteni a jelen tanulmány.

II. A történelmi szeminárium célja

A főiskolai képzés feladatait példaadó pontossággal határozta meg Csukás elvtárs, amikor megállapította: ²

„A pedagógiai főiskolák célja, olyan szaktanárok képzése az általános iskola felső tagozata számára, akik szaktárgyuk általános iskolai oktatásának követelményei szerint teljes biztonsággal tájékozódnak szaktudományuk területén, kellő jártasságot szereztek szakmai ismereteiknek a szocialista pedagógia elvei és célkitűzései alapján való átadására, szilárd materialista világnézettel, politikai tájékozottsággal rendelkeznek és műveltségük, kultúrált magatartásuk alapján képesek és készek részt venni a reájuk háruló társadalmi feladatok sikeres megoldásában.”

Ezt a célt szolgálják mind a főiskolai előadás, mind a szeminárium. De módszerük merőben eltér egymástól. Az előadás, a maga rendszerességével, valamennyi főkérdésre kiterjedő teljességével, biztos és egyértelmű vonalvezetésével, szigorú logikájával, az adatok céltudatos felsorakoztatásával és a helyes marxista álláspont következetes képviselésével olyan értéket képvisel, amely már eleve a felsőoktatás vezető formájává teszi. De e mellett a szemináriumi forma is ad sajátos, az előadás által nem nyújtható értékeket. Az előadásban *megismertetjük* a hallgatót a forrásokkal — a szemináriumon *ő maga ismerkedik* meg velük. Az előadásban az előadó *cáfolja* a hibás, vagy helytelen nézeteket, a szemináriumon maga a hallgató *száll* vitába velük. Az előadáson a hallgató *megérti* (és esetleg élvezi) a gondolatok szigorúan logikus kifejtését — a

szemináriumon *ő maga küszkövők* gondolatainak értelmes, tömör, logikus kidolgozásáért. Az előadáson *tudomásul vesz* — a szemináriumon *érvel, cáfol, vitatkozik*. Az előadást — ideális esetben — a hallgató *maga sajátítja* el — a szemináriumon a helyes vélemény *az egész csoport* kollektív részvételéből, vitájából bontakozik ki. Az előadás a mindenkire kötelező tananyagot nyújtja — a szeminárium a *kötelező anyagon túlmenő* ismeretek felé vezet. Éppen ezért az előadás csak a fő problémákat világítja meg — a szeminárium módot ad a központi kérdésektől távolabb eső, mellékesebb, de azért jellemző, érdeklődésre méltó, a főkérdést más oldalról megvilágító tények és jelenségek megbeszélésére. Amire az előadás a legközvetlenebb, legegyszerűsebb úton — de éppen ezért kötöttebb, elsősorban fegyelmezett gondolkodást követelő és erre nevelő módszerével törekszik, ugyanarra tart a szeminárium is a maga bizonyos fokig fellazítottabb, spontánabb — de éppen ezért önálló munkát, alkotó kezdeményezést feltételező és fejlesztő módszerével. Hangsúlyozzuk: nem kétféle célról van itt szó, hanem egyazon oktatói és nevelői feladatkör elérésére vezető különböző módszerekről.

A szeminárium — így a történelmi szeminárium — eredményességét is a biztosítja, ha a főiskolai képzés egyetemes céljait — a szilárd szakmai ismeretek nyújtását, az ismeretek átadására irányuló képességet, a megingathatatlan materialista, marxista-leninista világnézetet, a párt politikája melletti egyértelmű és harcoss kiállást, az általános műveltség fejlesztését — a maga sajátos módszerével a hallgatók önálló munkáján, kezdeményezésén keresztül szolgálja.

Nem egyszerű tehát a szeminárium, s benne a történelmi szeminárium feladata. A szabad vitára kell módot adnia úgy, hogy éppen a vita szabadságából bontakozzék ki marxizmus világnézetének mindenkit meggyőző és ezért mindenkire kötelező igazsága. Az egyéni kutatásra, elmélyedésre kell lehetőséget adnia, anélkül, hogy csorbát szenvedne a szemináriumi munka kollektív jellege. A kötelező anyagon túlmenő tematikával is szolgálnia kell a kötelező anyag elsajátítását. Az önálló kezdeményezést kell fejlesztenie úgy, hogy attól ne szenvedjen a képzés elengedhetetlen fegyelme, a tudományos elmélyedést kell szolgálnia úgy, hogy egyúttal kidomborodjanak a tanárképzés központi feladatai is; végül a szaktárgyi kutatás módszereivel és főproblémáival, tudományos ismereteink forrásaival és azok felhasználásával, legjobb esetben egyes, rátermett hallgatóknak az önálló búvárkodásra és alkotó munkára való előkészítésével oly módon kell foglalkoznia,

hogy ezek a szakmai célok is végső soron a hallgatók politikai, ideológiai nevelését, harcossá marxiázzá, marxista történettanárokká való nevelését szolgálják.

Ennek a sokrétű feladatkörnek figyelembe vételével kell kialakítanunk általában a szemináriumok — a magunk számára: a történelmi szemináriumok típusait, tematikáját és módszereit.

III. A szemináriumok típusai

1. *Az anyagkövető típus.* Csukás elvtárs idézett cikkében³ ezt a típust kiiktatandónak tartja a hároméves főiskolából. Ugyanitt azonban, úgy látszik, az „anyagkövető” szemináriumot azonosítja a „visszakérdező” módszerrel. Holott véleményünk szerint az anyagkövető szeminárium tágabb fogalom a pusztán visszakérdező módszert alkalmazó szemináriumnál. Anyagkövető szemináriumnak nevezném mindazt, amely még nem megy túl a mindenkire, minden hallgatóra kötelező anyagon, legyen bár ez az anyag: előadás, tankönyv, jegyzet, vagy kötelező irodalom; nem kíván ennek az anyagnak a megértésén, illetve értelmes elsajátításán túlmenő erőfeszítést, tehát ilyen értelemben a szokásos szóhasználatot kitérítve, ide sorolnám a kötelező irodalmat megvitató szemináriumokat is; ide azokat a szemináriumokat is, amelyek az előadásban fel nem dolgozott, de a vizsgaanyagban szereplő anyagrésznek bizonyos kötelező irodalom alapján való feldolgozását tűzik ki céljukul.

Ha ily értelemben a pusztán visszakérdezően túlmenő tartalmat adunk az anyagkövető szemináriumnak, nem állíthatjuk, hogy arról fejlődésünk mai fokán teljesen lemondhatunk.

A középiskoláról a felsőoktatási formákra való átmenet megkönnyítése érdekében elengedhetetlennek tartjuk azt, hogy legalább is az első félévben a hallgatókat bevezessük a sokszor bonyolult, marxista klasszikusokból és tudományos feldolgozásokból álló kötelező irodalom megértésébe, egy-egy tanulmány lényeges mondanivalójának felismerésébe, a szembenálló nézetek logikailag tiszta distinkciójára és egyúttal ez irányú munkájukat ellenőrizzük és segítsük is. De talán magasabb fokon — természetesen legfeljebb a második évfolyamig bezárólag — alkalmi, félévenkénti egy-kétszeri ellenőrzésről sem kell feltétlenül lemondanunk.

Az anyagkövető szemináriumot ilyen értelemben nem utasítjuk el teljesen. „Visszakérdezésnek” valóban nincs helye a főiskolán, de eleinte nagyobb, később fokozatosan csökkenő

számban még szükség van egy-egy nagyobb egység lezárása után a kötelező irodalmon és azt kiegészítő anyagon alapuló összefoglaló szemináriumokra. Ezekről csak a IV. félév után mondhatunk le teljesen.

2. *Az előadást kísérő típus.* Az anyagkövető szemináriumnál lényegesen fejlettebb típus az, amelyet bizonyos önkényességgel előadást kísérő szemináriumnak neveznék. Ezen azt a szemináriumi típust értem, amelynek tematikája nem ismétli vagy nyomon követi az előadások tematikáját, hanem a félévi anyagnak csupán legfontosabb kérdéseit dolgozza fel, az ezekről szóló előadások után, de az előadások anyagán túlmenő források és feldolgozások alapján.

Az előadást kísérő típusnak két vezető formáját lehet megkülönböztetni:

a) *A forrástanulmányon alapuló szeminárium.* Ezt a formát a főiskolákon eddig nem igen alkalmazták. Tudományos és egyben didaktikai jelentősége az, hogy a hallgatókat visszavezeti az eredeti forrásokhoz, ismereteink voltaképpeni alapjaihoz. De tudományos jelentőségén túl igen nagy az értéke a hallgatók eszmei-politikai nevelése szempontjából is. A jól kiválogatott és helyesen értelmezett eredeti források alapján mutathatjuk meg, még politikailag fejletlenebb, nehezebben megközelíthető hallgatóinknak is marxista történelemszemléletünk igazát. Különösen értékesek az olyan eredeti források, amelyek mintegy öntudatlanul támasztják alá marxista történelemszemléletünket.

A nép honvédő szerepének sokszoros téziszerű hangoztatásánál meggyőzőbb Tinódinak, vagy XVI—XVIII. századi krónikáinknak helyesen értelmezett adatai a jobbágyoknak, jobbágy származású végvári vitézeknek a honvédelemben való részvételéről, vagy ellenkező irányban a Rákóczit eláruló főurak, Károlyiak, Pálffyak, földbirtokért esedező levelei, az egyház hivatalos megnyilatkozásai minden „értékelésnél” meggyőzőbben hirdetik az uralkodóosztály árulását. Nyilván az előadásokon is operálhatunk jól kiválogatott idézetekkel, de hosszabb szövegeknek teljes terjedelmükben való olvastatása és értelmezése csak a szemináriumi munka feladata lehet. Az előadott anyag érzelmi aláfestése is eredeti források alapján történhetik: gondoljunk például jól kiválogatott jobbágylevelek, vagy a szabadságharc résztvevői által írt naplók, Rákóczi emlékiratainak érzelmeket megmozdító, az ellenség iránt gyűlöletet felkeltő hatására. A szemináriumi forrástanulmány teszi lehetővé az előadásokban inkább elvszerűen, elvontan tárgyalt anyag konkrét, szemléletes, életszerű képekben való megrögzítését — s ez nem közömbös a leendő általános iskolai taná-

rok nevelése szempontjából. Birtokadományozási oklevelek, jobbágyösszeírások a jobbágyok terheiről egészen konkrét képeket adnak. A Bécsi Képes Krónika (47. f.) szinte népi zamatú közlése a János-féle felkelés (1160) részvevőinek egyházellenes törekvéseiről meggyőző illusztrálása az antifeudális népi megmozdulások antiklerikális élének.

Amennyiben egy egész félét, vagy annak jelentős részét forrástanulmányi szemináriumra akarunk fordítani, a legfontosabb anyagegységeket megvilágító szemelvények (törvények, oklevelek és elbeszélő kútfők) szolgálnak a szeminárium alapjául. A főiskolai oktatásban nem lenne helyes egyetlen kútfőnek pl. Anonymus-nak, vagy Rákóczi emlékiratainak, vagy Széchenyi egy művének olvastatásával eltölteni az egész félét. Helyesebb, ha egy, legfeljebb két szemináriumi foglalkozáson dolgozunk fel egy-egy forrásrészletet, amely az előadás által felvetett egyik súlyponti kérdés dokumentális alátámasztását, megvilágítását és konkretizálását eredményezi. Munkánk eredményes akkor lesz, ha kellő számú nyomtatott vagy sokszorosított példányból a csoport minden tagja előre elolvassa a kijelölt forrásanyagot és annak alapján a szemináriumvezető irányításával folyik a megbeszélés. A szemináriumvezetőnek a feladata az, hogy a forrást és a belőle levonható következtetéseket szerves egységbe foglalja. Egyrészt ne csak a forrást beszéltesse, hanem a forráson keresztül ő maga neveljen, másrészt a következtetéseket ne kész, lezárt eredményként adja át, hanem a hallgatók tevékeny részvételével közvetlenül a forrás szavaiból vezesse le.

b) *A referátumon alapuló szeminárium.* A forrásfeldolgozás mellett, sőt annak rovására a legelterjedtebb szemináriumi forma a hallgatók referátumain (nem egészen szerencsés kifejezéssel: kis-előadásain) alapuló szeminárium. Ez a szemináriumi típus az 1953/54 tanévben kezdett meghonosodni. A folyó tanévben mindhárom főiskolai történelmi tanszékén a szeminárium uralkodó formájává lett, anélkül azonban, hogy mindegyik a kis-előadások (referátumok) tárgyának kiválasztásában, időtartamának meghatározásában és előkészítésében a szükséges egyöntetű eljárás kialakult volna.

Az előadáshoz való viszonylatában a referátum lehet első-sorban *illusztratív* jellegű. Az előadó egy bizonyos kérdést elvileg és általánosságban tárgyal, amihez azonban egy-egy szemináriumi dolgozat nyújtja a részletes, illusztratív, bizonyító anyagot pl. a XIV. századi jobbágyok kizsákmányolásának mértékéről, a majorsági gazdálkodás kialakulásáról, a robotmunkának a bérmunkával való felcseréléséről, az 1848/49-es

guerilla harcokról, az előadó aligha emlékezhetik meg részletekbe menően, de az általa adott általános képet és elvi értékelést illusztráló tényanyagot éppen a szeminárium dolgozat szolgáltatta. Az illusztratív szeminárium igen alkalmas lehet országos jelenségek helyi visszhangjának, megnyilatkozásának bemutatására, pl. a 48-as szabadságharc, vagy a Tanácsköztársaság története helyi mozzanatainak feltárására. — Lehet továbbá a szeminárium referátum *kiegészítő* jellegű: olyan tárgykörrel dolgoz fel a tananyagon belül, vagy kívül, amelyre az előadás alkalmával nem juthatott idő. Így szemináriumi keretek között dolgozhatók fel a felépítményi jelenségek olyan területei, amelyek önálló előadás tárgyául nem szolgálnak, de megismertetésük feltétlenül kívánatos. Pl. görög vagy barokk képzőművészet, a romantika, helytörténeti vonatkozásban az illető korban élő, helyileg jelentős személy tevékenységének ismertetése, stb. Most, hogy a 3 éves képzés keretében lemondhatunk a tananyagnak egész terjedelmében történő feldolgozásáról, helyeselhető, ha egy-egy „kiegészítő” szemináriumi dolgozat a tananyagban szereplő, de az előadásban mellőzött tárgykört dolgoz fel. Végül lehet a referátum *részlet-feldolgozó*: egy-egy az előadásban érintett kérdést nemcsak adatszerűen illusztráló, hanem részleteiben ismertető és ezek alapján akár önálló következtetésekre is jutó dolgozat. Pl. az 1811-es mezőgazdasági válságot, vagy az 1929—33-as válságot az előadásnál alaposabban ismertető szemináriumi dolgozat.

c) A legszerencsésebb megoldás az, ha a két típus *kombinációjaként* olyan szemináriumot tudunk szervezni, amelyben egy bizonyos tárgykörrel kapcsolatban egy-egy hallgatónak referátumot, illetve korreferátumot, az egész csoportnak azonban ezzel összefüggő forrásfeldolgozást tűzünk ki feladatául. Ha ez megoldható, a szemináriumi vita számára is jó alapot teremtünk. Például szemináriumi dolgozat szól a köznemesség kialakulásáról és ezzel kapcsolatban az egész csoportnak kiadjuk az Aranybullát, vagy a Békepárt szerepéről szól a dolgozat a debreceni országgyűlésen, kötelező olvasmány pedig az Országgyűlés e szempontból kiválogatott iratai.

Kétségtelen, hogy ez a kombináció biztosítja legnagyobb mértékben az egyéni és a csoportmunka egységét.

Nem szabad szem elől tévesztenünk a kétféle tematika között fennálló különbséget. A forrástanulmányi szemináriumban a források sorrendjében haladunk, azok ismertetése az elsőrendű feladatunk. A referáló szemináriumban pedig történelmi problémákat helyezünk előtérbe, a források csak ezek megértésének elősegítésére szolgálnak.

A kétféle típust lehetőleg ne keverjük össze: adjunk az általunk leghelyesebbnek tartott típusnak megfelelő, következetes tematikát, amely vagy a források elemzését, vagy az egyes problémákat veszi alapul.

3. Az *előadástól független szeminárium*. Az előadástól független szemináriumok a félévi előadások *általános anyagának* egy részéhez kapcsolódnak csupán, az egyes előadások témáitól pedig teljesen függetlenek.⁵ A félévi tematikának egyetlen problémakörét ölelik fel a lehető legnagyobb alapossággal, a többi problémakörrel nem foglalkoznak. Ilyen szemináriumi típust alkalmazunk, ha pl. egy féléven át csak a magyar munkásmozgalom történetét dolgozzuk fel, pl. 1867—1914 között, vagy kizárólag a két világháború közötti nemzetközi viszonyokat beszéljük meg. A szemináriumnak ez a típusa különösen értékes a készségek fejlesztése szempontjából. A résztvevőknek ugyanis egy tárgykört minden oldalról megmutat és így a tudományos elmélyedés és eszmei-politikai értékelés és nevelés olyan lehetőségeit nyújtja, mint a szeminárium egyetlen más típusa sem. Hátránya azonban az, hogy a szemináriumokon fel nem dolgozott, nem kevésbé fontos anyagrészek tüzetes megvilágítása elmarad és így a hallgatók ismerete nagyon aránytalaná válik. Főiskolai fokon nehézséget okoz az eredeti forrásanyagnak megfelelő bőségben való előteremtése is. Nem véletlen az, hogy a szemináriumnak ezt a típusát a Szovjetunióban is főként az egyetemeken kultiválják. A pedagógiai főiskolákon, bár az anyagkövetésről lemondanak, és számonkérés egyáltalán nincs, a szeminárium mégis az anyag valamennyi súlyponti kérdését feldolgozza, nagyjából az előadások sorrendjében, annak a szemináriumi típusnak megfelelően, amelyet „előadást kísérelő” jellegűnek neveztünk.

Az anyagtól teljesen elszakadó szemináriumi típust mégsem küszöbölhetjük ki teljesen a főiskoláról. A mi viszonyaink között a III. évben semmiképpen sem tekintem elvetendőnek. Lehetséges egy olyan formája, amelyben a hallgatók szakkollegiatuk tárgyából számolnak be. Mivel azonban a történezz hallgatóknak csak egy része ír ebből a szaktárgyból szakkollegiatot, ezeknek bemutatását külön e célból szervezett, és nem az egész hallgatóságot magába foglaló speciálkollégiumon tartom megfelelőnek.

Nem elvetendő tehát a III. évfolyamon, egységes tematikájú, egyetlen központi kérdés körül forgó szeminárium szervezése. Ezt megkönnyíti nemcsak a hallgatók várható nagyobb érettsége és a képzés remélhetőleg magas színvonalra, hanem az a tény is, hogy itt egyrészt időbelileg szűk korlátok közé szoru-

ló anyagot dolgozunk fel, másrészt egyes kérdésekben igen bő-
séges eredeti dokumentáció kellő mennyiségben áll rendelkezé-
sünkre. Ezen a fokon tehát „A munkásmozgalom a Horthy-kor-
szakban”, „Az 1929—33-as gazdasági válság és kihatásai”. „A
Horthy-korszak gazdaságpolitikája” stb. tárgykörökből akár
egész éves, összefüggő, egységes szeminárium megszervezését
tarthatjuk megengedhetőnek. Amennyiben párhuzamos szemi-
náriumi csoportok vannak, ezek egymástól eltérő központi te-
matikát választhatnak.

A fentiek alapján tehát a főiskolai szemináriumnak (első-
sorban a történelmi jellegűnek) mindhárom típusát megfelelő
keretek között alkalmazhatjuk. Az I. félévben a magasabb szín-
vonalú „anyagkövető” és az „előadást kísérő” szemináriumi tí-
pus egyensúlyban lesz, a II—IV. félévben viszont az előadást
kísérő típusnak forrásfeldolgozó, vagy referáló alakja, az V.
és VI. félévben pedig az előadástól teljesen független, egységes
tematikát feldolgozó hallgatói referátumokra felépülő szeminá-
rium lesz a megfelelő.

IV. A hallgató önálló munkája a szemináriumon

A kitűzött téma kiválasztásánál nemcsak az előadáshoz
való viszony kérdését kell felvetni, hanem azt is, hogy milyen
fokú önállóságot várhatunk a hallgatóktól. Kezdfokon semmi-
képpen sem támaszthatunk túlságosan magas igényeket. Az I.
félévben leghelyesebb még olyan témákat kitűzni, ahol a hall-
gátónak csupán egy művel kell megismerkednie és a referátum
ennek pusztá ismertetésére szorítkozhatik. Az ismertetendő mű ne
legyen egész könyv, hanem vagy folyóirat-cikk, vagy pedig a
könyvből vett fejezet. Kiegészítésül a hallgatóval el kell olvas-
tatni a forrásanyagok egy részét, amelynek alapján a cikk il-
letve a könyv szóbanforgó fejezete készül, végül elolvastatjuk
a könyv valamelyik szakfolyóiratban megjelent bírálatát is. Így
a szemináriumi dolgozat legkezdetlegesebb formája: forrás-
anyag + cikk, vagy könyvfejezet + ismertetés feldolgozása. Pé-
ldául *Léderer Emma: Az egyház szerepe az Árpádok korában c.*
tanulmány ismertetése, hozzá az *Aranybulla 1222 és 1231 évi*
változata. Vagy *Szűcs Jenő Céhtörténetének* egyik fejezete,
hozzá: *Válogatott céhprivilegiumok* elolvasása. Vagy *Bónis*
György: Hajnóczi Józsefről szóló életrajza, hozzá e könyv
megvitatása az Akadémia értesítőjében,⁶ hozzá a jakobínusok
perének aktáiból vett szemelvények. — A referátum alapjául
szolgáló cikk vagy könyvrészlet lehetőség szerint marxista szem-
lemű legyen, vagy legalább is álljon rendelkezésükre az illető

műről szóló marxista szellemű ismertetés. A hallgatók kezdőfokon még semmiképpen sem érettek arra, hogy a polgári tudomány korlátait önálló bírálathoz vessék alá. Hasonlóképpen korai még ezen a fokon a hallgatóknak olyan kontroverz témát kijelölni, amelyben marxista kutatók között is lényeges eltérés van, mint pl. helytelen lenne a magyar őshaza kérdését túlságosan megbolygatni, vagy pl. Mátyásról olyan szemináriumi dolgozatot íratni, amely külpolitikájának, cseh háborúinak vagy monarchiája jellegének egyértelmű értékelését kívánná meg. Viszont már ezen a fokon kívánatos, hogy a szemináriumi dolgozat alapjául szolgáló irodalom szigorúan tudományos legyen, abban az értelemben, hogy eredeti források alapján készül, azokat feltünteti és velük szemben kritikusan foglal állást, nemcsak a tudomány eredményeit, hanem magának a kutatásnak folyamatát is bemutatja. E feltételeknek meg nem felelő, népszerű ismeretterjesztő művek lehetőleg ne szolgáljanak szemináriumi dolgozat alapjául.

Magasabb fokon a szemináriumi dolgozatot egyrészt az önálló jellegű forrásfeldolgozás, másrészt a modern irodalomban felmerülő kontroverz nézetek irányában fejleszthetjük tovább. A II. évfolyamon alkalmilag azt a feladatot is adhatjuk, hogy egy-egy nagyobb terjedelmű okmány-, illetve regeszta gyűjteményben pl. az 1848/49-es országgyűlés aktáiban keresse ki egy adott kérdéskomplexummal pl. a jobbágykérdéssel, vagy a hadseregszervezési, vagy iparszervezési kérdésekkel kapcsolatos anyagot. Másrészt feladatul tűzhetjük ki az ún. *Porsnyevita*, vagy *Molnár Erik* „*A magyar társadalom története*” c. műve II. kötetének egyes tézisei körül kialakult vita ismertetését, vagy a *Martinovics-kérdés jelenlegi* állásának bemutatását. Ez utóbbi esetben is szükséges, hogy a kontroverz nézeteket kifejtő cikkeken és könyvrészleteken kívül elolvastassunk egyet-mást azokból a forrásokból is, amelyekben az ellentétes nézetek alapulnak.

A referátum magasabb formája tehát az lesz, amikor egy-egy kérdést a hallgató már több forrásmunka (kútifő, tanulmány vagy könyv) alapján dolgozott fel. Eleinte a szemináriumvezető a szó szoros értelmében a hallgató kezébe adja a forrásmunkákat, később csak megnevezi őket, legvégül talán eljutunk odáig is, hogy csupán a témát jelöljük ki, a forrásanyag felkutatását teljesen rábízuk a hallgatóra és csak akkor lépünk közbe, ha az anyag kikeresésében tájékozatlanságot mutat. Ezen a fokon már éppenséggel kívánatos, hogy marxista felfogáson kívül polgári pozitivistá, vagy akár a Horthy-korszakból való mű is szerepeljen a forrásanyagban. Kimondottan ellenséges, népelle-

nes, a kommunista gondolatot, vagy a Szovjetuniót rágalmazó művet természetesen semmi körülmények között nem adunk hallgatóink kezébe. A polgári kutatás figyelembe vétele annál inkább kívánatos, mert a marxista feldolgozások rendszerint amúgy is tartalmazzák a polgári kutatás bírálatát. Kivételes esetekben a nyomtatott forrásanyagon kívül kéziratot, még nem publikált anyag felhasználására, levéltári kutatásra is buzdíthatjuk megfelelő előkészítés után a dolgozat készítőjét, főként új és legújabbkori helytörténeti vonatkozások esetén. Mindenestre egy-két eredeti forráson és legfeljebb 3—4 tanulmányon túlmenő irodalmat ne adjunk, inkább osszuk meg a témát két referens között.

A szemináriumi téma kijelölésénél ügyeljünk arra, hogy az ne legyen se túl átfogó, se túlságosan szűkkörű. Olyasfajta témák, mint pl. „Honvédő harcaink a XVI. században”, „Az erdélyi fejedelmek harca a Habsburg hatalom ellen”, „Árutermelés a feudalizmusban” stb., nem kívánatosak, mert a hallgatókat felszínes általánosításokra nevelik. Szűkkörű esetleg helyi jelentőségű témák abban az esetben adhatók ki szemináriumi dolgozatnak, ha valamilyen nagyobb összefüggést egy sajátos oldaláról világítanak meg, pl. egy helyi lap régi évfolyamaiból bizonyos jellegzetes adatok összegyűjtése stb. Nem árt, ha a hallgatók a főiskolán is megtanulják a legkisebb részletjelenésben is meglátni a tipikus és általánosítható mozzanatokot.

Övakodni kell viszont — a kezdeti fokot kivéve — olyan témák kiadásától, amelyeknek címe azonos egy marxista szemléltető tanulmány címével. Ez esetben ugyanis a hallgató készen kapja dolgozatának gondolatmenetét.

Csak a hallgatók felkészültségével arányban álló feladatokat tűzzünk ki. Ha pl. kellő előkészítés nélkül bízunk rá levéltári kutatásokra a hallgatóra, vagy ha nem igazítjuk el az irodalomban, nemcsak idővesztéséget okozunk, hanem el is kedvetlenítjük a hallgatót.

V. A szeminárium előkészítése és vezetése

a) *A szemináriumvezetés személyi feltételei.* A szemináriumvezetőtől az új követelmények sokkal magasabb felkészültséget kívánnak, mint az eddigi anyagkövető szemináriumok. Nemcsak elmélyült, az előadások anyagán túlmenően, a forrásokig visszanyúló váratlan kérdésekre válaszolni tudó anyagismeretre, hanem pedagógiai rátermettségre, önálló kutatásban való járatoságra is szükség van a szeminárium eredményes vezetéséhez. A jövő fejlődésének perspektívái tehát arra mutatnak,

hogy egyrészt az előadóknak a jövőben nagyobb mértékben kell bekapcsolódnia a szemináriumvezetésbe, másrészt a jelenleg csak szemináriumot vezető kartársakat elő kell készíteni arra, hogy egy-egy nagyobb anyagrészt specialistáivá, előadóivá is válhassanak.

b) *A szemináriumi terv előkészítése.* Ha azt akarjuk, hogy a szemináriumokra fordított értékes időből semmi se vesszék kárba, hanem az elhangzó előadások pozitívumai és negatívumai egyaránt nevelő hatásúak legyenek az egész kollektíva számára, igen gondos, körültekintő előkészítő munkára van szükség. Az előkészítés első mozzanata a félévi szemináriumi terv előkészítése. A félévi terv elsősorban a különböző típusú szemináriumi foglalkozások számát, majd ezek tematikáját állapítja meg, egyes szemináriumi foglalkozásokra döntészerűen felbontva. Előzetesen kell tájékozódnunk, hogy a témákhoz a szükséges irodalom, források megvannak-e, ill. kellő számban állnak-e rendelkezésre. Az I. félévben a referáló szemináriumok száma még ne haladja meg az 5—6-ot, a II. félévben már fokozatosan emelkedhetik, a III. félévben uralkodó, az V—VI. félévben kizárólagos típusú válik. A III. félévtől kezdve még a „forráselemző” szemináriumokat is kapcsoljuk össze egy-egy referátummal.

A már elkészített szemináriumi tematikát az első, bevezető szemináriumon ismertetjük és ahhoz a továbbiakban ragaszkodunk. Ahol több, párhuzamos szeminárium működik, lehetőleg adjunk egymástól teljesen vagy részben eltérő tematikát. ⁷ Ezt — sok más érv mellett — a forrásmunkákkal, irodalommal való gazdálkodás is indokolja.

A tematika összeállításánál mindenekelőtt az eszmei-politikai nevelés céljait tartjuk szem előtt. Ne riadjunk vissza az ún. kényes kérdések szemináriumi tárgyalásától, ellenkezőleg, éppen olyan témákat kell előnyben részesítenünk, melyekben a marxista tudományos álláspont még a legerősebb érzelmi ellenállásba, a legmegrögzöttebb előítéletekbe ütközik. Gondolok itt elsősorban egyes nacionalista előítéleteket, klerikális vagy vallásos hiedelmeket, vagy hagyományokat igaz voltukban megmutató előadásokra: a nemzetiségi kérdés a régi Magyarországon, a párizsi (1946-os) békekötés helyes értékelése, a vallás ill. a kereszténység eredete stb. Ezeknek a kérdéseknek különös alapos-sággal, elmélyült dokumentáció segítségével történő szemináriumi felolgozása a történelmi szeminárium egyik legszebb, mondhatnám: megtisztelő feladata. A szemináriumvezetőnek természetesen éppen az ilyen tárgykörű, nevelői szempontból elsőrendű fontosságú szemináriumok előkészítésénél kell a leg-

nagyobb gondot tanúsítania a szervezésben és a vezetésben. Csak így lesz lehetséges, hogy éppen a szemináriumok nyílt vitájában, a tárgyyszerű érvelés segítségével, ideológiailag és történelmileg verjük vissza a mélyben lappangó vagy nyíltan érvényesülni akaró, ellenséges vagy csupán létes nézeteket.

A tematika összeállításánál további szempont az, hogy a referátumok mennél szélesebbkörű, mennél sokoldalúbb problematikát öleljenek fel, vezessenek el a tudományos kutatás menél több, különböző területére. Főként a magasabb évfolyamok szemináriumi dolgozatai irányuljanak az ilyen vagy olyan szempontból problematikus, vitatható, különbözőképpen értékelhető kérdésekre.

c) *A szemináriumi dolgozatok előkészítése.* Ha a félévi szemináriumi tematika elkészült, az első szemináriumi órán a tanár rövid bevezetés után ismerteti és a hallgatókkal való megbeszélés alapján kiosztja a feldolgozandó referátumi témákat. Ha az előadástól független tematikát adunk ki (pl. a III. évben) több bevezető előadás is tartható. Az egyes referátumok mellé korreferenseket is kijelölünk.

Az előkészítés munkája a továbbiakban a következőképpen folyik. A hallgatónak megadjuk a témához tartozó forrásanyagot és irodalmat, kezdő fokon pontosabban, később egyre általánosabb formában. A munka következő szakasza a *konzultáció*, amely a szemináriumi dolgozat előkészítésének elengedhetetlen feltétele. Ahhoz, hogy a dolgozat alapjául szolgáló sokrétű anyagból a hallgató eljusson a megfelelő következtetéseikig és általánosításokig, a tanár útmutatása sokszor elengedhetetlen. Fontos az is, hogy főként az első szemináriumi munkák eredményesek legyenek. A siker fokozza a kedvet és érdeklődést a további munkához. Mindehhez a kiindulópontot a konzultáció adja, amely egyébként is megkönnyíti a tanítást, a hallgatókkal való foglalkozás individualizálását. A konzultáción kell a tanárnak megmutatnia a referáló hallgató előtt — ha az magától nem eszmélt rá — a kérdés egész bonyolultságát, összetettségét. Sokszor ezzel az egyéni beszélgetéssel szoktatjuk le a hallgatóinkat a kérdések egysíkú, egyszerűsítő, „vulgarizáló” szemléletétől. Mennyi finom árnyalat, a különböző mozzanatok milyen meggondolt mérlegelése kell ahhoz, hogy történelmi nagyságaink megrajzolásánál elkerüljünk minden oktalan modernizálást (tűző magasztalás, vagy a túlzott követelmények irányában), vagy hogy pl. a legkorábbi kereszténységben, a szegények és elnyomottak vallásában is megtalálják azokat a mozzanatokot, amelyek *később* az uralkodó osztályok ideológiájává tehettek.

A konzultáció persze nem lehet póráz a hallgató számára, nem helyettesítheti a referáló önálló munkáját. Számba kell azonban venni, hogy kezdeti fokon sokszor gyenge készültsgű, de mindenképpen tapasztalatlan hallgatókkal állunk szemben, akik sokszor valósággal azt sem tudják, mihez fogjanak a kezükbe adott anyaggal. Láttam olyan hallgatókat, akik arra is képtelenek voltak, hogy két forrásmunka alapján írjanak egy szemináriumi dolgozatot. A két forrásmunka tartalmát egymás után elmondták, anélkül, hogy akár csak kísérletet is tettek volna a két tanulmány mondanivalójának szerves egymásbadolgozására. Mindezt figyelembe véve, számítanunk kell kezdeti fokon arra, hogy a konzultáció primitívebb formát is ölthet. De (magasabb színvonalú) előkészítés a felsőbb fokon is szükséges: a konzultáció ott is elengedhetetlen.

A konzultáció alkalmával hívja fel a tanár a referáló figyelmét azokra a kérdésekre, amelyeknek a neki kiadott irodalom megoldásától eltérő értékelése vagy megoldása is van ill. elképzelhető, vagy amelyek tekintetében a marxista tudomány harcban áll a polgári felfogással. Helyes, ha (esetleg a tanár tanácsára) a dolgozat külön felhívja a hallgatóság figyelmét ezekre a vitatott vagy vitatható kérdésekre: ez máris emeli a vitakészséget és jó talajul szolgál egy élénk szemináriumi megbeszélésnek.

Az első konzultáció alapján a hallgató elkészíti a beszámoló tervét, részletes vázlatát és azt bemutatja. A szükséges változtatások után készíti el referátumát végleges, kidolgozott formájában. Ezt a végleges, szöveget a szemináriumvezetőnek — ha az előzetes konzultáció jó volt és a bemutatott vázlat bizalmat ébresztett — nem kell már átnéznie.⁸ Módszertanilag és a hallgatóknak önállóságra való nevelése szempontjából helytelen volna, ha a dolgozat hibáit előre kijavítanánk. Súlyos politikai vagy szakmai baklövések, antimarxista állásfoglalás, szarvashibák elkerülésére elegendő az előzetes konzultáció és a dolgozatnak vázlatos formában való átnézése.

Nem hagyhatjuk teljesen magára a korreferenst (ill. korreferenseket) sem. A korreferens vagy a referátumban is felhasznált irodalom alapján azt *bírálja*, vagy ha a forrásanyag ill. irodalom nagyon széleskörű, azt újabb anyag alapján *kiegészíti*. Vigyázzunk azonban arra, hogy a korreferátum ne váljék második előadássá.

A dolgozat végleges szövege lehetőleg egy héttel az előadás előtt legyen készen, hogy a korreferens is át tudja nézni. Az ideális állapot az lenne, ha a csoport tagjai is megismer-

kednének a referátum szövegével, erről azonban — a hallgatók túlterhelésének elkerülésére — le kell mondanunk.

A vita termékennyé tételére a leghelyesebb módszer, ha a referátum tárgyával kapcsolatban álló forrásanyag egy részét, ill. ezenkívül idevágó marxista klasszikus anyagot vagy feldolgozást is adunk ki kötelező olvasmánynak. Ez lehetővé teszi, hogy a szeminárium túl az egyéni munkán az egész csoport ügyévé váljék és egyúttal alapul szolgáljon tartalmas hozzászólásoknak és bizonyos forrásanyagon ill. feldolgozásokon alapuló, alkotó bírálatnak.

d) *A szeminárium vezetése.* A referátum időtartama legalább 15—20 perc, legfeljebb 35—40 perc. Ez utóbbi esetben megvitatására teljes két órát kell szánni.

A dolgozat felolvasása előtt, ha szükséges, a szemináriumvezető párperces bevezető szavaiban rávilágit a téma fontosságára és azokra a főszeponctokra, amelyekre a hallgatóknak a dolgozat megvitatásánál ügyelniük kell. Ezután kerül sor magára a referátumra. A szemináriumi dolgozatot teljesen kidolgozott formában kell elkészíteni. Ez hozzájárul hallgatóink fogalmazási készségének fejlesztéséhez, ahhoz, hogy gondolataikat tömören, világosan, szabatosan legyenek képesek megfogalmazni. Ez nem jelenti azonban azt, hogy a referátumot feltétlenül fel kellene olvasni. A hallgató az előre elkészített szöveg alapján szabadon is előadhatja mondanivalóját. Ez élénkebbé teszi a szemináriumot és fejleszti hallgatóink előadó készségét is. Figyelembe véve leendő pedagógusi pályájukat, ezt a követelményt nem szabad lekicsinyelni.

A megvitatás a hallgatók kérdéseivel kezdődik, amelyekre a dolgozat írója vagy szükség esetén a szemináriumvezető válaszol. Ezután következnek a korreferensek és a nem-hivatalos hozzászólók felszólalásai. A hozzászólásokat igyekezzünk úgy irányítani, hogy azok — a mostani gyakorlattól eltérően — ne legyenek pusztán kiegészítő jellegűek, hanem magának a dolgozatnak központj kérdéseire szóljanak hozzá, foglaljanak velük kapcsolatban kritikus állást. Ha megfelelő forrásanyagot adtunk ki kötelező olvasmánynak és ha az első felszólalások jól elő voltak készítve, ezek újabb kérdéseket, hozzászólásokat váltanak ki.

A vitát a referáló válasza, majd a szemináriumvezető zárószava fejezi be. Ebben értékeli a referátumot, hozzávetőleg a következő szempontok alapján: ⁹ mennyire használta fel a forrásanyagot és az irodalmat? Törekedett-e önállóságra? Milyen mértékben tudta megoldani a kitűzött kérdést a marxista-leninista álláspont alapján? Előadásának külső keretei: stílusa,

előadasmódja. Ez után a szemináriumvezető tisztázza a felmerült kérdéseket, ill. megállapíthatja, hogy ezek ez idő szerint még megoldatlanok. A szemináriumvezetőnek a zárszóban is legyen gondja arra, hogy a burzsoá tudomány esetleges ferdítései és hamisításai ilyenekként lelepleződjenek, és hogy a tárggyal kapcsolatos elvi-ideológiai kérdésekben a hallgatóság-nak szilárd, pártos, marxista állásfoglalása alakuljon ki.

A fenti követelményeknek megfelelő szeminárium időtartama aligha lehet két óránál kevesebb. Ezért kívánatos, hogy a heti 1 órás egyetemes történeti szemináriumok helyett, esetleg kísérletként, inkább nagyobb elmélyedést biztosító kéthetenként kétórás szemináriumokat tartsunk. A közbeeső heteken tarthatjuk az előadáselőkészítő konzultációt.

Felmerülhet az a kérdés, mennyire kérjük számon a szemináriumokon elhangzottakat a vizsgán? Ez a szemináriumi dolgozat jellegétől függ. Nyilvánvaló, hogy az „előadás-kiegészítő” szeminárium anyagát a vizsgán feltétlenül számon kell kérni, nemcsak magától az előadótól, hanem a szeminárium valamennyi tagjától. Az illusztratív és részletező jellegű szemináriumi dolgozatok anyagának egy-két mozzanatát, amelyekre a figyelmet idejekorán, az összefoglalás alkalmával felhívjuk — szintén számonkérhetjük. Az előadott anyaggal csak lazább kapcsolatban lévő szemináriumok anyagának számonkérésétől viszont el kell tekintenünk.

A félév utolsó összejövételén a szemináriumvezető összegezze a szeminárium eredményeit, emelje ki a legsikerültebb dolgozatokat és hozzászólásokat.

VI. A főiskolai és egyetemi szeminárium.

A főiskolai szeminárium, mint láttuk, teljesen szakít a középiskola mechanikusan anyagkövető-ellenőrző módszereivel és a hallgatóság önálló munkájára épül. Helytelen lenne azonban szemináriumainkban az egyetemi szemináriumok és szakszemináriumok pusztá kisebbitett másolatát látni. A főiskolai szeminárium feladatában, tehát minőségében ugyanúgy eltér az egyetemi szemináriumtól, mint ahogy a főiskola maga is többé-kevésbé eltérő feladatokra, többé-kevésbé eltérő célkitűzéssel és módszerrel oktatja hallgatóságát.

Abból kell kiindulnunk, hogy az általános iskolai tanár a középiskolai tanárral szemben válogatatlan tanulóanyagot alacsonyabb fokon fog oktatni. Számára tehát a szakmai feladatok *viszonylag* kevesebb nehézséget jelentenek, mint maga a megta-

nítás, az elsajátíttatás mikéntje, a módszer kérdése. A módszerbeli kérdéseknek ez a viszonylagos — az egyetemhez képest viszonylagos! — primátusa nyomot kell, hogy hagyjon a szaktárgyi, pl. történelmi szeminárium tematikájában és módszerében is. Ez határozza meg a főiskolai szeminárium sajátos, az egyetemi szemináriumtól eltérő jellegét.

Ez a sajátos jelleg kifejezésre jut elsősorban a szemináriumok tematikájában. Míg az egyetemeken a tendencia az előadások anyagától való fokozatos elszakadás — és az önálló szemináriumi tematika felé fog mutatni, addig a főiskolákon, legáltalában is az első két évfolyamon, a félévi anyag mennél több súlyponti kérdésének megvilágítása lesz a feladatunk. Legfeljebb a III. évfolyamon kerülhet sor az előadásoktól független szemináriumi tematika kidolgozására.

A sajátos főiskolai jellegnek érvényesülnie kell az egyes referátumok tárgyválasztásában is. A főiskola felsőoktatási jellege elengedhetetlenné teszi az eredeti forrásokkal való megismerkedést és ez lesz minden szemináriumi dolgozat alapja. Ez teszi lehetővé, hogy a tudomány eredményeit nem készen adjuk át, hanem mintegy in statu nascendi, kialakulásukban, születésükben, szinte hallgatóságunkkal együtt, magunk szerezzük meg magunknak. De ugyanakkor figyelembe kell vennünk, hogy a főiskola általános iskolai, javarészt falun dolgozó pedagógusokat nevel, akik önálló kutató munkával csak szűk keretek között foglalkozhatnak majd. Az egyes témák tehát nem lesznek sem olyan igényesek, sem olyan széleskörűek, mint az egyetemen. A feladat részben a fő problémákra vonatkozó kutatás megismerése, részben az „aprómunka” megbecsülésére való nevelés lesz: nevelés arra, hogy a kisebb részletkérdéseket is be tudják állítani egy nagyobb összefüggésbe. A témák egyúttal szolgáljanak némi bevezetésül a vidéken folytatandó kutatómunka, helytörténet problémáiba és módszereibe.

A főiskola sajátos tanárképző jellege jut kifejezésre abban a támogatásban, amelyet a szaktárgyi szeminárium a szakmódszertannak nyújthat. A feldolgozandó témák kiválogatásában azokat a kérdéseket helyezzzük előtérbe, amelyek az általános iskola tananyagában is szerepelnek. De a referátumok előkészítésében és elbírálásában a tudományos önállóság mellett elsőrendű szerepe lesz az általános iskolai tanításban fontos készségek tervszerű fejlesztésének, mint pl. a meggyőző tények önálló kiválogatás, szemléletesség, szemléltetés, gyermekek számára is meggyőző érvelés stb.

Még a szaktárgyi szeminárium tárgykörében is szerepeljen félévenként egy-két alkalommal (akár első referátum, akár korreferátum keretében) egy-egy tárgykörnek az előadáson túlmenő anyag alapján történő, az általános iskolai oktatás céljait szem előtt tartó óratervszerű feldolgozása. De ahol ez nem is történik meg, ott is mutassuk meg, hogy a referátum által ismertetett tényanyagban hol találunk a tanítás számára felhasználható szemléletes, érdekes adatokat.

A gyakorló tanári pályára való előkészítés szempontjai érvényesülhetnek a szemináriumi dolgozat megítélésében is. Az értelmes összefoglalásnak, a logikus, világos, magyaros fogalmazásnak, sőt az élénk előadási készségnek a dolgozat megítése szempontjából el nem hanyagolható jelentősége van.

Főiskolai szemináriumaink sajátos jellege mutatkozik meg abban, hogy semmi esetre sem mondhatunk le a jövőben sem a szemináriumok bizonyosfokú vizsgaelőkészítő szerepéről. Az anyagnak még most is fennálló zsúfoltsága főként az I. évfolyamon, még indokolttá teszi az első két évben a félévenkénti 1—2 ellenőrző szemináriumot. De a tananyag minden alapproblémáját feldolgozó referátumok és a forrástanulmányok is sok olyat nyújtanak, ami nemcsak közvetve — a formális képzésen keresztül, — hanem közvetlen anyagszerúségében is előkészíti hallgatóink jobb vizsgáit.

Az általános iskolai tanári munkára való előkészítésen túl azonban befejezésként is a szemináriumoknak elsősorban nevelő hatását kell szem előtt tartanunk. A jól vezetett szeminárium az az aréna, amelyben a nyílt, szakmai és ideológiai vita keretében kell legyőznünk a marxista világnézettel szembenálló minden hiedelmet, vélekedést és felfogást. De nevelnie kell a szemináriumon nemcsak a kiválasztandó anyagnak, nemcsak a szemináriumvezetőnek és az általa irányított vitának, nevelnie kell az egész kollektívának is. A régi idők szemináriumi csupán az egyéni munka, az egyéni képzés műhelyei voltak. Új szemináriumainkban az egész hallgatóság aktív részvételét, élénk vitakészségét kell biztosítanunk. az egyes hallgatók egyéni munkájának a szemináriumi viták révén kell alkotó részévé válnia az egész csoport munkájának, közösen kialakított marxista állásfoglalásának.

Jegyzetek

1. Felsőoktatási Szemle, 1954: 11. sz.
2. Irányelvek a pedagógiai főiskolák hároméves tantervéhez. F. Sz. 1954: 11. sz. 491 és kk.
3. U. o. 492. l.
4. Az eredeti források olvastatásának tudományos jelentőségét hangsúlyozza pl. Sinkovics: F. Sz.
5. Ilyen tematikákat követelnek pl. a szovjet egyetemi oktatástól Koszminszkij (Vesznyik Viszsej Skoli 1946: 1. sz.) és Sztoklickaja—Tyereskovics (u. o. 1952: 3. sz.) cikkei.
6. A Tud. Ak. II. oszt. értesítője V. k.
7. Ezt határozottan kívánja pl. Koszminszkij id. cikke.
8. Koszminszkij id; cikke megkívánja a dolgozat átnézését is, ez azonban végső soron a felolvasandó dolgozatot megfosztaná önállóságától és a tanár számára is túlterhelést jelentene.
9. Ezekre nézve l. Koszminszkij id. cikkét.